

BEN'LİĞİN VARLIĞI VE BİLGİSİ

Mehmet Sait REÇBER*

İnsan sadece duyumsayan, anlayan, düşünen bir varlık değil, aynı zamanda bunların da farkında veya bilincinde olan öz-bilinçsel bir varlıktır. Bu bağlamda, belki de en önemli ve en ilginç olan insanın sadece düşünebilmesi değil, deyim yerindeyse, düşündüğünü de düşünebilmesidir. Peki ama insana bu "öz-bilinçlilik" olanağını sağlayan nedir? Bütünüyle betimlemesol bir çerçeveden bakarak insana has bu öz-bilinçlilik olgusunun aslında hiç de gizemli olmayan bir şekilde insanın yüksek basamaklı zihinsel bir eylemi¹; yani bir kimsenin öz-bilincini sadece kendini veya düşündüğünü deyim yerindeyse paranteze alarak sahiplendiği bir zihinsel eylem olarak düşünmek psikoloji açısından ilginç ve açıklayıcı olsa da, öyle görünüyor ki, felsefi açıdan asıl ilginç olan böyle bir şeyin gerçekte nasıl mümkün olabildiğini ve gerçekte nasıl varolduğunu açıklamaktır. Bu soru veya sorulara yanıt bulma çabası çoğunlukla "Ben" in varlığı ve bilgisi çevresinde kümelenmektedir.

Diğer bir çok felsefi sorun gibi, Ben'lik veya Ben sorunu da metafiziksel ve epistemolojik olmak üzere iki yönlü bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Metafiziksel açıdan bakıldığında yanıt bekleyen sorulardan bazıları şunlardır: İnsanın bedeninden ontolojik olarak bütünüyle bağımsız "Ben" in varlığından gerçekten söz edilebilir mi? Böyle bir varlığın doğası, temeli veya nihai kaynağı nedir? Soruna epistemolojik açıdan bakıldığında ise karşılaşılan sorular daha çok "Ben" i bilebilmenin imkanı ile böyle bir bilginin doğasına ilişkindir.

"Ben" in varlığı realist (düalist) zihin felsefesi geleneğinde daha çok insanın bedeninden bütünüyle bağımsız, ve ondan farklı olarak yalın ve bölünemez gibi bir takım niteliklere sahip olan bir cevherin veya kısacası ruhun varlığıyla temellendirilmeye çalışılmıştır. Bilindiği gibi, özü düşünme olan ve hiçbir bedensel parçaya indirgenemeyen "Ben" in bir cevher olduğuna ilişkin iddiayı modern felsefede açık bir dille ifade eden ve belki de günümüzde bile bu şekilde tartışılmasına önemli ölçüde önayak olan Descartes' tır. Kendisinden hiçbir şekilde kuşku duyulmayacak bir doğru arayışını "düşünüyorum, o halde varım" yargısıyla sonuçlandırıp, bunu felsefesinin en kurucu ilkesi olarak kalkış noktası yapan ve böylece "ben varım" ı zorunlu bir doğru olarak gören Descartes' a göre "ben düşünen bir şeyim, yani bir ruh, bir müdrike (anlayış) veya bir akılım"². Yine, "ben neyim?" sorusunu, "düşünen bir şey" olarak yanıtladıktan sonra "Düşünen şey

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

¹ Bkz. Gilbert Ryle, *The Concept of Mind*, (London: Penguin Books, 1949), s. 189.

² *Metafizik Düşünceler*, çev. Mehmet Karasan, (İstanbul: MEB Yay., 1998), s. 157.

nedir?" sorusunu da Descartes, "Düşünen bir şey: şüphe eden, anlıyan, kavrayan, tasdik eden, inkar eden, isteyen, istemeyen, tahayyül de eden ve duyan bir şeydir"³ şeklinde yanıtlar. Descartes'in söz ettiği özü düşünme olan bu varlık, "ruh"tur ve bedenden bütünüyle bağımsızdır.

Bu anlayışa göre, "Ben" in referansı özü düşünme olan ve maddeden bütünüyle bağımsız bir varlıktır ve "Ben" in bilgisi de bu bağlamda açık-seçik olduğundan *a priori* dir ve bir bakıma zorunludur, denilebilir. Ben'lik böylece maddi olmayan, bölünemeyen, yalın bir varlık, kısacası bir cevherdir ve bu cevher bütün zihinsel etkinliklerin "özne" si- dir. Ancak, öyle görünüyor ki, Descartes' in amaçladığı sonuca varabilmek için bu maddi olmayan "Ben" in sadece bütün bu zihinsel etkinliklerin öznesi değil, aynı zamanda "nesne" si de olabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, "Ben" in zihinsel olayların öznesi olmasıyla yine aynı "Ben" in kendi kendisine nesne (konu) oluşu bu bağlamda birbirleriyle iç içe olan ve karşılıklı olarak birbirlerini gerektiren iki ayrı olgudur.

Descartes' in bu "Ben" anlayışı ilk bakışta cazip bir Ben'lik kuramı gibi görünse de beraberinde bir takım soruları da getirmektedir. Bedenden bütünüyle bağımsız olan "Ben" in gerçekte zihinsel edimlerin kaynağı olduğu bir yana, böyle bir varlığın sözü edilen niteliklere sahip bir cevher olduğunu nasıl kanıtlayabiliriz? Yine, böyle bir varlığın kendisine hem özne hem de nesne olması ne derece olanaklıdır? Tahmin edilebileceği gibi, bu sorular Hume' un kuşkucu bir edayla dile getirdiği ünlü "Kendi payıma, "kendim" dediğim şeye en çok yaklaştığımda her zaman sıcak ya da soğuk, veya ışık ya da gölge, veya sevgi ya da nefret, veya acı ya da haz gibi şu veya bu gibi belli bir algıya rastlarım. *Kendimi* hiçbir zaman asla algısız yakalamam"⁴ sözlerini hatırlatmaktadır. Bu ifadelerden Hume' un tam olarak "Ben" in varlığını yadsımdan çok onun doğasına ilişkin bir saptamada bulunduğu; yani Hume' un Kartezyen cevherci "Ben" anlayışı yerine bir duyular yığınından oluşan bir "Ben" anlayışını yeğlediği görüşüne⁵ katılmak daha makul olabilir. Ancak, her halükarda, Hume' un "Ben" anlayışının, onun "Ben" i bir "nesne" olarak algılamayacağını ileri sürdüğü gibi, bir "özne" olarak da yadsıdığı söylenebilir.

"Ben" in duyularla olan karmaşık ilişkisinin karakterini irdelemeye geçmeden önce, "özne" olmaksızın sadece duyular demetinden oluşan bir "Ben" in varlığının gerçekten mümkün olup-olmadığı, yani böyle bir anlayışın tutarlı bir şekilde savunulup-savunulamayacağı üzerinde durmak gerekir. "Ben" e yüklenen işlevin sadece "bilinç" değil, "öz-bilinç" olduğunu kabul edecek olursak, Hume' cu "Ben" anlayışı bu olguyu açıklayabilir mi? Öyle görünüyor ki, böyle bir "Ben" anlayışının öz-bilinci açıklayıp-açık-

³ A. g. e., s. 159.

⁴ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, der. L. A. Selby Bigge, P. H. Nidditch (Oxford: Clarendon Press, 1978), s. 252.

⁵ Bkz. R. M. Chisholm, "On the Observability of the Self", *Self-Knowledge*, der. Q. Cassam, (Oxford: Oxford University Press, 1994), s. 97.

layamaması bir yana, bu “Ben” anlayışı sadece duyumlardan oluştuğundan tam da kendisinin duyumlardan oluştuğunu tutarlı bir şekilde ifade edebilmesi için gizli özneyi bir “Ben”i varsayması gerekir.⁶ Chisholm’un⁷ haklı olarak işaret ettiği gibi, eğer Hume sadece algıları değil, aynı zamanda algularla karşılaşan bir varlıkla da karşılaşıyorsa –ki bu Hume’un kanıtını formüle ediş biçiminden doğan bir şeydir- o halde bu, “Ben”in sadece alguların toplamı olduğu iddiasını tutarlı bir şekilde ortaya koyması için bir engel oluşturmaktadır. Eğer Hume’un savunduğu gibi, “Ben” sadece algılardan oluşuyorsa, bu alguların nasıl veya neden bir “Ben”de toplandığını açıklamak oldukça güçleşecektir.

Hume’u böyle bir “Ben” anlayışına sürükleyen nedenlerden birinin de onun temel epistemolojik sezgileri olduğu düşünülebilir. Öyle görünüyor ki Hume, “Ben”in bilgisine algısal, *a posteriori*, bir yolla varılması gerektiğini, dolayısıyla böyle bir bilginin *a priori*, zorunlu bir bilgi olamayacağını varsaymaktadır. Oysa, algısal bilgi (Kant’ın “iç algı” dediği şey hariç)’nin “Ben”in kendisi hakkındaki bilgi veya kısacası öz-bilgi noktasındaki ilgisizliği ve yetersizliği yeterince açık olsa gerek: bilgimize konu olan şey, yani “Ben”, ampirik yollarla varlığı ve doğası bilinebilecek bir şey olmadığından, böyle bir bilginin *a posteriori* karakterli olması beklenemez. Çünkü, maddi varlıklardan farklı olarak, bir kimsenin düşünen bir şey olduğunu bilebilmesi için “Ben”ini veya onun bir parçasını algılaması gerekmez⁸. Eğer bir kimsenin bir *p* önermesini düşünmesiyle *p*’yi düşündüğünü bilmesi (düşünmesi) yansımali olarak o kimsenin bir bakıma birbirinden ayrılamayacak ve hatta aynı zihinsel eylemine delalet ediyorsa bu, buradaki öz-bilgi, yani düşünen ile düşünülen arasındaki ilişkinin doğruluk değerinin olumsal değil, bir anlamda hataya imkan tanımayacak ölçüde kesin⁹ ve zorunlu olduğu sonucuna götürmelidir.

O halde, tek tek algılardan ve bu alguların toplamından da bağımsız, bütün alguların öznesi olan bir “Ben”in olması gerekir. Çünkü, Armstrong’un da işaret ettiği gibi, tıpkı dışsal bir varlıkla bu varlığın zihne dayanan algısı nasıl birbirinden ayrı ise, aynı şekilde içebakışa konu olan “nesne” ile “özne”nin de birbirinden ayrı olması gerekir. Her ne kadar burada içebakışa konu olan özne ile nesne aynı zihinde gerçekleşen bir olgu ise de, düşünen ile düşünülen arasında bir ayırımın yapılması mantıksal olarak kaçınılmazdır. Yine, her ne kadar içebakışın kendisi de bir başka içe bakışa konu olabilse de, zihinsel bir durum tek başına kendi kendisinden haberdar olmayacağına, yani öz-bilincine varamayacağına göre, böyle bir zihinsel durumlar zincirini mantıksal bir imkan çerçevesinde sonsuza kadar uzatmak mümkün olmakla birlikte, “öz-bilinç” olayının bilfiil gerçek-

⁶ ‘Ben’ sorununa bütünüyle materyalist bir çerçevede yaklaşan Armstrong’a göre, her ne kadar Hume tek tek alguların dışında hiçbir şeyin içe bakışa konu olmadığı noktasında haklı ise de, bu alguları birbirine bağlayan bir ‘Ben’ gibi bir varlığı, bir cevheri şeklinde varsayması bir yerde kuramsal bir kaçınılmazlıktır. Bkz. D. M. Armstrong, “Introspection”, *Self-Knowledge*, s. 117.

⁷ Chisholm, a.g.m., s. 97-98.

⁸ Bkz. Chisholm, a.g.m., s. 100.

⁹ Bkz. Tyler Burge, “Individualism and Self-Knowledge”, *Self-Knowledge*, s. 65-74.

leşebilmesi için bu zincirin, kendisi içebakışa konu olmayan bir şeyde, durması gerekir.¹⁰

Ancak, kendisi içebakışa konu olmayıp, bizzat böyle bir zihinsel eylemin öznesi olan bir varlığı ne dereceye kadar kendi başına irdeleyebiliriz? Kuşkusuz, tek tek algılara “öznesi” olan “Ben” ile bu algılara konu olan “nesnelere” arasında mantıksal bir zorunluluk gereği bir ayrıma gidebiliriz. Bu, “Ben”in bütün algılardan bağımsız bir varlık olması gerektiği noktasında kayda değer bir gerekçe sağlasa da, öyle görünüyor ki, böyle bir iddianın tatmin edici olabilmesi için “Ben”i de kendi başına bir dereceye kadar irdeleyebilmemiz gerekir.

Anımsanacağı üzere, Descartes’a göre, “Ben”in özü düşünmedir. Ancak bu doğrudur, tek tek bütün düşüncelerden koparıldığında “Ben” özünü ya da özünün gereğini nasıl gerçekleştirecektir? Bu soru özellikle klasik metafiziksel “öz” ve “varoluş” ayrımıyla birlikte düşünüldüğünde Sartre’in dile getirdiği bir takım güçlükleri doğurabilir. Bu klasik metafiziksel ayrıma göre, bir varlığın “öz”ü ona varoluş imkanı sağlayan zorunlu bir öge olduğundan o varlığın “varoluş”undan önce gelir. Ancak, “Ben”in özü düşünmek ise, “Ben” varolmak için düşünmek zorunda olduğu gibi, düşünebilmek için de varolmak zorundadır. “Ben”in kendisiyle özdeş olmayan şu veya bu şeyin düşüncesi gibi tek tek düşüncelerle olan bağı da olumsal olup, zorunlu değil ise, “Ben”in varlığı için kendisine “nesne” olan olumsal varlık kipine sahip bu düşüncelerin varlığına dayanamaz. O halde, bu ilintisel düşüncelerden arındırılmış “Ben”in özsel etkinliğini nasıl anlayacağız? Bu soruyu yanıtlamanın bir yolu, “Ben”in özünü gerçekleştirebilmesi için kendisinin dışındaki şu veya bu şeyi düşünmesi değil, bizzat kendini düşünmesidir, denilebilir. malesef böyle bir yanıt da Sartre’cı paradoksu çözmeye yetmeyebilir. Daha önce, bir özne olarak “Ben”den bağımsız, zihinsel bir nesnelere zinciri ne kadar geriye götürülürse götürülürse, öz-bilinç olayının gerçekleşebilmesi için bu zincirin bir yerde özne olan bir “Ben”le sona ermesi gerektiğini söylemiştik. Fakat, Sartre’in ileri sürdüğü paradoks tam da bu noktada ortaya çıkıyor: özne olan böyle bir “Ben”in, düşünen varlığın, kendisi de düşünülen varlık olduğunda özne “Ben”e ulaşamayacağımızdan, düşünen varlığın, düşünülen varlıktan sadece farklı olması değil, aynı zamanda ondan önce gelmesi gerekiyor ki bu da “Ben”in hiçbir şeyi düşünmeden önceki yalın varoluşunu gerektirmektedir. Öyleyse, “Ben”in özü olan düşünmeden önceki (pre-reflective) varlığını gerektirmektedir ki bu durumda “Ben”in özü olan düşünme “Ben” olmayan bir şey olmuş olur. Böyle olması ise, Sartre’a göre, “Ben”in varlık tarzı olan düşünsel (noetik) etkinlik değil, öz-bilince (bilincin bilinci) olanak sağlayan bu hiçleyici (nihilating) etkinliktir.¹¹

Sartre’in ileri sürdüğü paradoksun ortaya çıkmasının bir nedeni Descartes’ın “Ben”in özünü bir bakıma bilfiil düşünme olarak sunması olabilir. Yani böyle bir sorun “Ben”

¹⁰ Bkz. Armstrong, a.g.m., s. 109-110.

¹¹ Sartre’in bu görüşleri için bkz. J. F. Rosenberg, *The Thinking Self*, (Philadelphia: Temple University Press, 1986), s. 16-28.

düşünmediği zaman sanki varlığı sona erecekmiş şeklinde anlaşılınca ortaya çıkmaktadır. Oysa, “Ben”in özünün düşünme olduğu sürekli bilfiil düşünmek değil de, düşünme bilme yeteneğine özsel olarak sahip olmak şeklinde anlaşılabilir.¹² Bu şekilde ele alındığında, “düşünme”, “Ben”in bir varlık olarak sahip olduğu özsel bir niteliktir.

Yine, Sartre’ı paradoksal sonuçlara götüren nedenlerden bir diğeri de “öz” ve “varoluş” ayırımına yüklenen değişik metafiziksel sezgilerden kaynaklandığı söylenebilir. Klasik metafizikte “öz”ün “varoluş”tan önce gelmesi, böyle bir varlığın “varoluş”a geçebilme imkanının bir ön-koşulu olarak ele alındığından, varlıkların “öz”lerinin kendi varoluşlarıyla özdeş olmaları, bir başka deyişle, kendi kendilerini bu anlamda örneksemeleri söz konusu değildir. Sartre’ın dayandığı varoluşçu aksiyom olan “varoluş”un “öz”den önce geldiği tezi klasik metafizikteki bu ayırımın tam tersine özü formal olan metafiziksel bir imkan değil, bilfiil icra edilen bir eylem olarak görmektedir.

Her halükarda, şimdiye kadar olan tartışmamızda ulaştığımız sonuç, “öz-bilinç” olgusunu açıklamak için zihinde olup biten olayların kaçınılmaz olarak zihinsel bir “özne”de son bulması gerektiğidir. Ancak bu, realist anlamda bir “Ben”in varlığını gerektirir. Kaldı ki, kuşkucu bir bakış açısına sahip birisi, bütün bunlara rağmen, bir anlamda Hume’a katılarak, tek tek zihinsel olaylardan farklı olarak, “Ben”in içebakışa konu olmadığından; dolayısıyla tek tek zihinsel algılardan bağımsız bir “Ben”in “nesne” olarak bilginin dışında kaldığından hareketle, böyle bir varlığın sadece kuramsal bir çerçevede, birbirinden farklı zihinsel olguları birleştirmek üzere vazedilmiş bir varlık olduğunu¹³ söyleyebilir.

Doğrusu Kant da, buna benzer bir noktadan hareketle, farklı zamanlarda birbirinden değişik bilinç olaylarının bir “Ben” de toplanmasını, yani değişken birçok zihinsel olayın akışında “Ben”in onların her biriyle özdeş olan sabit bir varlık olmasını insan düşüncesinin ve bu düşüncenin tutarlılığının sadece “formal bir koşulu” olduğunu söylemesine rağmen, bunun bizim “Ben”i olduğu gibi kendindeki varlığını bilmemiz için yetersiz kaldığını ileri sürmüştür.¹⁴ Çünkü, Kant’a göre, sadece salt aklın sınırları içerisinde kalarak, -kendisiyle özdeş, tecrübemizin sürekliliğini ve birliğini sağlayan özne gibi bir takım kavramsal veya totolojik açıklamaların ötesindeki bir “Ben”in bilgisine erişilemez, dolayısıyla böyle bir şey “kendinde bir şey (aşkın bir nesne) olarak bize tamamen kapalıdır”¹⁵.

Dolayısıyla, Kant’a göre, “Ben” tamamen düşüncemizin formal bir koşulu olmasına rağmen, “Ben”in yine de bir “nesne” olarak kavranması bizi geleneksel realist bir anla-

¹² Krş. Roderick M. Chisholm, “On the Simplicity of the Soul”, *Philosophical Perspectives*, 5, *Philosophy of Religion*, der. J. E. Tomberlin, (California: Redgeview, 1991), s. 171-172.

¹³ Sözgelimi, bkz. Armstrong, a.g.m., s. 117.

¹⁴ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, İng. Çev. N. K. Smith, (London: Macmillan, 1929), A363.

¹⁵ A.g.e., (A366).

yışın iddia ettiği gibi ruhun basit olduğu, cevher olduğu şeklindeki, bilgimizin sınırlarını aşan iddialara götürmemelidir. Çünkü, “Ben”in doğasına ilişkin bu tür iddiaların doğruluğu ancak tecrübeyle ortaya konulabilir, *a priori* olarak bilinemez. Başka bir ifadeyle, aslında sentetik önermelere dayanması gereken “Ben”in *analitik* bir yolla izahında, Kant’a göre, kavramsal bir takım çözümlerinin dışına çıkamayacağından bize gerçek anlamda bir bilgi vermez. Durum böyle olunca, geleneksel realist/ rasyonalist felsefenin hatası, bilgi alanımızın tamamen dışında kalan böyle bir şey hakkındaki bilgi boşluğunu aklın yanlışlarına kapılarak doldurmaya çalışmasıdır.¹⁶ Örneğin, tecrübemize konu olan bir varlığın “basit” olduğunu söylediğimiz zaman onun parçalara bölünemeyeceği gibi bir takım şeyler de söyleyebileceğimiz halde, tamamen kavramsal düzlemde kalan “Ben”in basit olduğunu söylediğimizde durum böyle değildir; ona basit dememizin nedeni onun bir şey olduğuna hükmetmekten başka bir şey söyleyemeyişimizdir.¹⁷

Kısacası, Kant’a göre, öz-bilincimize ilişkin düşünsel düzlemdeki bir çözümleme bizi “Ben”in düşüncelerimizi birleştiren bir özne olduğu kanaatinin ötesine taşımaz. Öyleyse, “Ben”in bilgimize konu olabileceği bir yanlışdan ibarettir. Bir başka deyişle, kategorilerin öznesi olan bir şey bu kategorileri düşünmekle kendine ilişkin bir tasavvur sahibi olamaz; bunu bilebilmesi için açıklayamaya çalıştığı şeyi, yani “Ben”e veya “öz-bilinç”e dögüsel bir şekilde dayanmak zorundadır. Öyleyse, “zihinsel özne” veya “Ben” gerçek anlamda bilinemez.¹⁸

Görüldüğü gibi, Kant’ın “Ben”e ilişkin söylediği şeyler çok önemli ölçüde felsefesinin ana çizgilerini yansıtmaktadır. Buna göre, Kant’çı “Ben” felsefesini geleneksel realist/ rasyonalist bir felsefeden ayıran en önemli farklılık Kant’ın sorunu tipik bir şekilde epistemolojik bir çerçeveye sınırlayarak, deyim yerindeyse *a priori* bir yolla yapılabilecek rasyonalist bir “Ben’lik” metafiziğinin yolunu baştan kapatmasıdır. Ama böyle bir kapamanın nedeni yine önemli ölçüde kendi felsefesinin temel varsayımlarıdır: yani diğer şeylerde olduğu gibi, “Ben” olayında da bilgimizi tecrübeyle, tecrübeyi de şeylerin görüngüsüyle sınırlayıp, varlıkların kendindeki hali (*noumena*) hakkında hiçbir bilgi sahibi olamayacağımızdır. Burada Kantçı felsefenin temel dayanaklarını teker teker irdeleyecek konumda olmadığımızı ifade ederek, sadece Kant’ın tipik anti-realist felsefi perspektifinin “Ben”lik felsefesinde de iş başında olduğunu tespit etmekle yetinip, böyle bir perspektifi bir kenara bıraktığımızda realist/ rasyonalist bir “Ben”lik felsefenin savunabilir bir pozisyon olabileceği kanısında olduğumu belirtmek istiyorum.

Tahmin edilebileceği gibi, Kant ile realist/ rasyonalist filozoflar arasındaki “Ben”lik felsefesine ilişkin tartışmanın düğüm noktası “Ben”in varlığı kadar onun doğasını betimleyen bir takım özsel niteliklere ilişkindir. Realist “Ben”e veya “Ruh”a cevher veya basitlik gibi bir takım nitelikler yüklerken, Kant bu tür yüklemlemelerin bilgilerimizin sınırlarının ötesine geçtiği kanaatinindedir. Şimdi bir çok kimse “Ben”e bu nitelikleri atfe-

¹⁶ A.g.e., (A396-399).

¹⁷ A.g.e., (A400).

¹⁸ A.g.e., (B410, B, 421-422).

den önermelerin doğruluğunun tecrübi bir dayanağı olmadığına katılabilir, ancak yine de bu önermelerin doğruluklarını kuramsal bir çerçevede sağladıkları *açıklayıcı* işlevlerine dayanarak gerekçelendirebilir. Örneğin, “Ben”in bir cevher olduğu noktası üzerine duracak olursak, zihinsel niteliklerin kendi başlarına gerçekleşmelerini, yani ontolojik olarak bağımsız bir şekilde varolamayacaklarını, böylece bu niteliklerin ontolojik olarak bağımlı (parazit) varlıklar olduğunu kabul edecek olursak, onların varlıkları için ontolojik olarak daha temel bir varlığa, yani bir cevhere dayanmaları gerektiği¹⁹ oldukça makul metafiziksel bir görüş olarak kabul edilebilir.

Aslında, bizzat Kant’ın da böyle bir anlayışı makul gördüğü ileri sürülebilir. Örneğin, “Ruh”un basit bir şey olduğu iddiası noktasındaki meselede, Kant her ne kadar bu basitliğin tamamen öz-bilinci ifade eden “Ben”den çıkarsanan bir totoloji olduğunu, yani bunun sentetik bilgisine erişemeyeceğimizi iddia etmesine rağmen, her bir parçası bir fikrin değişik parçalarını düşünen bileşik bir varlığın (zihinsel öznenin) tutarlı bir şekilde savunulmayacağını iddia eder. Yani değişik varlıklar (özneler) arasında bölüşülmüş tasavvurlar asla bütün halindeki bir fikir olamayacağı için bileşik bir varlığın bir fikrin öznesi olması mümkün değildir.²⁰ O halde, “Ben”in bir cevher ve yine basit bir varlık olduğu doğrudan tecrübemize konu olmasa da, görüldüğü gibi, bu iddiaların doğrulukları kuramsal bir çerçevede *a priori* gerekçelerle desteklenebilir.

“Ben’lik” konusundaki temel bir soru ve bu soruya yine kuramsal bağlamda verilebilecek açıklayıcı bir yanıtla son verelim: Realist bir “Ben” anlayışının gerçek referansı veya böyle bir varlığın ontolojik statüsü nedir? “Ben”in basit, bölünmez bir cevher olduğu doğru ise, böyle bir varlığın temelde basit olmayan ve bölünebilir insan bedenine veya yine aynı niteliklere sahip bedenin bir parçası olan beyne ya da onun işlevlerine indirgenmesi mümkün değildir.²¹ Bu durumda, “Ben”in referansı maddi olmayan bir varlık düzleminde aranmalıdır ki bu görüş insan beyni üzerine uzun yıllar araştırmalar yapan John Eccles’in “Ben”liğin, kişiye özel öz-bilince sahip bir varlık olup, dinin “ruh” olarak adlandırdığı bu varlığın ancak doğa-üstü, “ilahi” bir yaratmanın eseri olabileceği iddiasıyla da desteklenir görünmektedir.²² Doğrusu bu olgu, yani Ben’liği (ruhu) ilahi olanla ilişkilendirmek Eflatun, İbn-i Sina’dan Descartes’a kadar realist zihin felsefesi geleneğinde gözlemlenebilir bir şeydir.

¹⁹ Krş. Chisholm, “On the Simplicity of the Soul”, s. 169-170.

²⁰ Kant, a.g.e., (A 353-356); yine bkz. Chisholm, “On the Simplicity of the Soul”, s. 175.

²¹ Kuşkusuz, “Ben”in referansının kişinin beyni veya beyniyle ilişkili olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olabilir, ancak burada böyle bir tartışmaya girmeyeceğiz. Özellikle “kişisel kimlik (özdeşlik)”in bölünmezliğinden dolayı “Ben”in referansının kişinin beynine indirgemeyeceği noktasında düalist bir temellendirme için bkz. R. Swinburne, *The Evolution of the Soul*, (Oxford: Clarendon Press, 1986), s. 145-160; yine bkz. M. S. Reçber, “Düalizm, Swinburne ve Foster”, *İslami Araştırmalar*, C. 13, S. 2 (2000), s. 203-208.

²² J. Eccles, *The Human Mystery* (The Gifford Lectures University of Edinburgh, 1977-1978), (London: Routledge & Kegan Paul, 1984), s. 144. Yine bkz. K.R. Popper, J. Eccles, *The Self and Its Brain: An Argument for Interactionism*, (London: Routledge, 1990), s. 560.